

sül. A képezde, az szaktanfolyam, a mely csak azon kevesek előtt nyílik meg, a kik a tanítást választották kenyéradó pályájuknak. Ennélfogva teljesen elhibázott felfogás a polgári vagy felsőbb leányiskolát csak a képezdére előkészítő tanfolyamnak tekinteni. Mert ez a két iskola korántsem az. Növendékeinek legnagyobb része úgy megy férjhez vagy éli le életét, hogy további kiképzésben nincs többé része; azért szükséges a tanáregyesület központi választmánya által «középfokú»-nak difiniált leányiskolát *felső* leányiskola gyanánt contemplálni s mint ilyennek, oly szervezetet adni, hogy abban a leánytanulók nevelése teljesen befejeztethessék. Ennélfogva a törvénynek is, ha megalkotják, nem lehet az a czíme, hogy a leányok «középfokú oktatásáról», hanem ellenkezőleg, a leányok *felsőfokú* kiképzésével kell foglalkoznia. Az egész tévedés onnan eredhetett, hogy mintegy keresték az analogiát a fiú- és leányiskolák közt. Csakhogy az az analogia nincs meg. A leányoknak rövid idő alatt végbemenő testi és szellemi fejlődése hozza azt magával, hogy az oktatás idejét rövidebbre kell fogni és hamarább is be kell fejezni szellemük képzését.

GEÖCZE SAROLTA.

NÉHÁNY SZÓ A HOSPITÁLÁSRÓL.

A középiskoláinknál dívó hospitálásnak kettős czélja van: *okulás és ellenőrzés*. A tanár azért hospitál (ha ugyan hospitál), hogy kollegája tanításának módján okuljon, akár positive, akár negative, az igazgató meg azért, hogy a tanárok működését ellenőrizze. A hospitálásnak ezenkívül még közvetett pädagogiai hatása is van; mert a tanuló a hospitálásban kell, hogy ne egyebet lásson, mint oly institucziót, mely csakis az ő előmenetelének ellenőrzését célozza. A tanuló szemében a hospitálás amolyan vizsgálatféle legyen, mely tisztán ő reá vonatkozik. Csak így lehet a hospitálásnak pädagogiailag üdvös hatása; mert mihelyt a tanuló észreveszi, hogy voltaképen a *tanár* az, a kit itt ellenőriznek, a tanár tekintélye rögtön súlyed néhány perczenttel és a csalhatatlanságába vetett hit igen érzékeny lökést szenvedhet.* Már ez a szempont is megköveteli, hogy a hospitálás nagy óvatossággal és körültekintéssel eszközöltessék.

* Épen a czikkírón esett meg egyszer az a furcsa dolog, hogy a hospitáló közeg palam et publice előadás közben reá förmedt: «Tanár úr, magyarázza meg a tanulóknak . . . stb.»

Arra nézve alig van nézeteltérés, hogy milyen hathatós eszköz a hospitálás a tanítás művészetének gyakorlati úton való elsajátítására. Túlzás nélkül mondhatni, hogy az élőpéldát itt misem pótolhatja; mert itt a tanítás művészete egészen közvetlenül nyilatkozik a maga ezernyi-ezer szubtilitásaival, fogásai- és fortélyaival. Kivált kezdő tanárra nézve nagy fontosságú a hospitálás, sőt a tanárképzés mai állapotához képest mondhatni, hogy ez a gyakorlati képzésnek — sokakra nézve — egyedüli módja. A kezdő tanárok túlnyomó része a legjobb esetben a pædagogiai ismeretek mozaikszerű conglomeratumával lép az osztályba; ezen ismeretek gyakorlati értékesítésére nézve azonban a saját ösztönyszerű találékonyságán kívül alig van egyéb iránytúje. Pedig nem könnyű az ugrás az elmélet légbenfüggő theoremáiról le a gyakorlat prózai küzdőterére. Hiába eszmél ilyenkor a kezdő tanár nagy pædagogusok aranyat érő mondásaira; semmit sem talál olyannak, a minőnek azt könyvei eléje varázsolták; szóval: az elmélet és gyakorlat közti különbség, mint Vörösmarty Ármánya iszonyú szörnyképen áll mindenütt útjában.* Ha most már egy ügyes és tapasztalt kollega előadásait néha-néha meglátogatja, figyelemmel kísérve minden fordulatot, a tanító és tanuló közti visszahatás minden egyes mozzanatát; akkor ama két tényező közötti látszólagos ellentét szeme előtt hovátovább enyhülni és tűnedezni fog, sőt nemsokára tapasztalni fogja, hogy ott, hol ő eleinte majdnem antagonismust észlelt, voltaképen jótékony és megnyugtató összhang van. Hogy még a tapasztalt tanár is okulhat kartársa példáján, kivált az elvi megegyezés szempontjából: azt alig fogja valaki kétségbe vonni. Azért az Utasítások kivált az utóbbi tekintetből, de nevelő jótékony hatása miatt is ajánlják a hospitálást. (Gymn. U. 33. l.).**

El kell azonbau ismernünk, hogy az ilyen — mondhatni — *instruktív* hospitálás eszméje ez idő szerint még nem talált kellő visszhangra. E jelenségnek több rendbeli oka van. Csak néhányat említünk meg: ilyen a tanárok túlterhelése, mely quantitative, de qualitative is elég jelentékeny; *** ilyen a testületi szellem hiánya, † továbbá nem cse-

* «Es kann nicht oft und scharf genug ausgesprochen werden, wie tief die Kluft zwischen der Theorie und Praxis ist», mondja a német középfokú tanításra vonatkozólag a Schulbeschigungs-Berichte szerzője. (Lehrproben stb. XXVI. f. 86. l.).

** Ugyanerre vonatkozik az 1890. évi 27,407. sz. min. leirat is.

*** V. ö. Kardos A. «Tanári megterhelés» című cikkét (Egyet. K. Szemle III. évf. 629. s. k. l.). A szerző egy helyen (631. l.) sürgeti az osztályfők óraszámának leszállítását, avégből, hogy osztályaikban gyakrabban hospitálhassanak.

† Mert én ezt antecedensnek tartom; másként Ferenczy Z. («Testületi szellem és hospitálás», u. o. 62. l.).

kély részben bizonyos quietistikus önteltség, amolyan csendes önistenítés, mely a továbbképzés szükségét nem vonatkoztatja magára; ilyen ok — last not least — a kényelmességi szempont, mely sok halandónak (pedig a tanár is az) valóságos *suprema lex*-számba megy. Azonban az instruktív hospitálás népszerűsítésének — nézetem szerint — misem állt és áll annyira útjában, mint az ugynevezett *ellenőrző* hospitálás, kivált ha kellő tapintat és körültekintés nélkül gyakorolják.

Bármennyire mesterkedünk is — a liberalizmus szempontjából — azon, hogy a főlebbvalók hivatalos látogatását amaz odíózus ellenőrző jellegéből kivetkőztessük és ezzel szemben annak fontos pädagogiai és egyéb misszióját hangsúlyozzuk: a fatális lólábat még sem lehet egészen elrejtteni. De hiszen elfogulatlanul gondolkodó ember nem is fog azon fennakadni, hogy a tanár is osztozkodjék a világ mindennemű és rangú hivatalnokaival az ellenőrzés áldásaiban. Az ellenőrzés olyan, mint az árnyék, mely mindig ott van az ember sarkában. Meddő dolog volna ehhez az intézményhez kesergő reflexiókat fűzni, majdnem olyan haszontalan munka volna ez, mint az emberi nem gonoszságán jajgatni. Ha már az ellenőrzés művészete feltaláltatott, akkor méltányos, hogy a tanárnak is kijusson belőle. Nem is habozunk kimondani, hogy ezt senki sem veheti zokon; hiszen oly fontos érdekek fűződnek a tanári pályához, melyek teljesen igazolják azt, ha a hatóságok ugyancsak éber szemmel néznek a tanár urak ujjaira.

Elvileg tehát épenséggel semmi kifogást sem tehetünk az ellenőrző hospitálások ellen, csak gyakorlásuk ne volna annyira a subjektív felfogás dolga! Egyebütt az ellenőrzés minden módozata pontosan meg van határozva; másrészt az ellenőrzendő munkakör olyan természetű, hogy az ellenőrzés alig válhatik vexálássá, mert a felfedezhető hiba oly szem-bekötő, hogy annak mindennemű igazolása teljes lehetetlen. Első pillantásra látnivaló, hogy az iskolai ellenőrzés sok tekintetben egészen eltérő jellegű; itt a hiányok felismerése nem könnyű dolog, még nehezebb e hiányok orvoslására a legcélszerűbb módot megtalálni. Mert kétségtelen, hogy itt minden vaskalaposság igen erős reakciót szül, mely alig lehet jó hatással a tanügyre, ha meggondoljuk, hogy elvégre csak a tanáron fordul meg annak fellendülése.

A középiskolai ellenőrző hospitálások nagy feladata az igazgatók vállait terheli. A Rendtartás idevonatkozó (32.) paragrafus az igazgatói látogatásoknak minimumát állapítja meg az osztályokra nézve, az egyes tanárookra nézve pedig minél nagyobb számú hospitálást sürget («szükséges, hogy [az igazgató] minden egyes tanárt minél több ízben, de minden osztályt havonként legalább egyszer meglátogasson»). Ez a minimum valóban nagyon csekély: 8 osztályú középiskolában épen 80 látogatásnak felel meg, mindenik osztályra pedig évenként 10 látogatás

esik. Látnivaló, hogy legfőlebb 1—2 tárgyra eshetik két látogatás, a többi tantárgyak tanítását az igazgató az egész tanéven át csak egyetlen egyszer hallgatná meg. A félig-meddig buzgó igazgató tehát bizonyára többször, pl. időszakonként legalább egyszer látogat meg minden egyes tantárgyat. Ez sem sok s mégis 8 osztálynál évenként 189 látogatást tesz ki s e mellett az I. és II. oszt. szépírásnak, valamint a III—VIII. vallástannak nem jut látogatás. Bizonyára vannak még ennél is buzgóbb igazgatók — bár aligha nagy számmal — a kik e számot megkétszerezik, s így 1—1 tárgyra évenként hat látogatás esik. Többet alig lehet követelni; mert ha az igazgató ezen kívül csak heti hat órában tanít, akkor az osztályokban töltött óráinak száma közel 600-ra rúg, a mi 36 hétre felosztva heti 16 órát eredményez. Ha az igazgatóknak egyéb dolguk nem volna, akkor ezt még elég könnyű munkának kellene tartanunk, de tudjuk, hogy még sok egyéb — sokszor igen heterogen — hivatalos teendőjük van, úgy hogy joggal alig vethetni szemökre, hogy «a hospitálás nem gyakoroltatik részökről nagy fontosságához arányos mértékben.»*

Azonban, azt hiszem, nagy tévedés van abban, ha az igazgatói látogatásoktól — még ha azok lehetőleg gyakran történnek is, igen sokat várunk; sőt a tapasztalat azt bizonyítja, hogy az ilyen hospitálások alapján szerzett ítélet alig üti meg a *teljes megbízhatóság* mértékét. Valóban nem nagyon könnyű dolog, helyesen megítélni valamely tanár tanítási módjának értékét. Az eredményre nézve átlag nincsen nagyobb eltérés, mert az sok tekintetben a tanulók képességétől, még inkább attól az aránytól függ, mely a tehetségesebbek és gyöngébbek közt van, ez az arány pedig elég állandó. Tekintetbe kell továbbá vennünk a tanár változó dispoziციóját is: az ellenőrző közeg jelenléte kétségkívül befolyásolja a tanárt, egyrészt feszélyezi őt, úgy hogy előadása ennek folytán lassúvá, vontatottá lesz, a mi kivált kezdőknel történik, s akkor az igazgató nem látja a tanítás *igazi* képét; másrészt kivált a rátartóbb tanárok (különösen, ha az igazgatóval hadilábon állanak) truccolásból szántszándékkal hamis képet nyújtanak tanításuk módjáról. Végül vannak bizonyos gókléri tehetséggel megáldott tanárok, a zseniális Basedow epigonjai, kik a *káprázatás* — egyébként nem könnyű — mesterségét a tanítás terén a tökély bizonyos fokára vitték. Ezek a tanítás sofistái, a kikkel szemben az igazgatónak ugyancsak elő kell kerítenie minden sokrateszi furfangját. — Nem csekélyebb nehézségekkel jár a *fegyelmetartás* igazi állapotának felismerése. Itt szintén az igazgató jelenléte hat zavarólag a fegyelem valódi képére; a tanulók t. i. az igazgató jelen-

* L. Kemény F. felszólalását az egységes középisk. ügyében tartott értekezleten. (Negyedik nap. febr. 19).

létében vagy csendesebben fogják magokat viselni, mint máskor, már csak azért, hogy esetleges felszólításnál ne valljanak kudarcot; de néha az igazgató jelenléte bátorító, sőt felvidító hatással van a tanulókra: élénkebbek lesznek, hevőkben el-elfelejtik az iskolai rend korlátait, közbeszólnak stb.

Látnivaló, hogy az ennyi módosító körülmények közt szerzett tapasztalatok nem lehetnek annyira reálisak, hogy az ezen alapon fejlődő vita félreértések és elkeseredés nélkül maradhatna. Mert az igazgatóra még az a feladat is vár, hogy a látogatásokon szerzett észleleteit a tanítás érdekében *kellően értékesítse*. A Rendtartás erre nézve csak egész általánosságban azt mondja, hogy «hol az igazgató hiányt vagy mulasztást vesz észre, utólagosan, de semmiesetre sem a tanulóifjúság előtt,* megteszi észrevételeit és a szükséges intézkedéseket» (32. §.). A közelebbi módozatok tehát az igazgató belátásától, tapintatától vannak függővé téve. A szokásos eljárás szerint vagy nyomban az előadás után teszi megbeszélés tárgyává a tapasztalt hiányokat, vagy pedig mellőzve egyelőre minden kritikát, a legközelebbi tanácskozmányon olvassa fel nominatim a bűnlajstromot, hogy az a jegyzőkönyvbe jutva, a felsőbb tanhatóságnál ügybuzgóságáról tanubizonytságot tegyen, (mert az utóbbi szempont sokaknál fő-fontosságú). A legbuzgóbb igazgató végül mind a két eljárást egyesíti és a konferencián hivatalos alakban találja fel azt, a mi már egyszer négy szem közt az illető delinquenssel megbeszél.

A laikus alig tudja megérteni azt a tényt, hogy ezen, oly ártatlannak látszó eljárás hogyan lehet annyi zsörtölődés, visszavonás és ellenségeskedés kútfeje. Pedig ez szintén csak ellenőrző látogatások sajátosság természetének folyamánya, melyet az igazgatók egyénisége azonfelül még többé-kevésbé sulyosbít. Nem akarjuk itt azokat az okokat kutatni, melyek az igazgatói censurákat oly népszerűtlenné tették; tény az is, hogy a másik fél sem ártatlan, s hogy itt az emberi gyarlóságok minden neme belejátszik; e helyen csak magára a tényre utalunk, mely — a mint fentebb említettük — általában a hospitálások népszerűtlenségével okszerű kapcsolatban van.

* * *

Mint mindenütt, úgy itt is sokkal nehezebb feladat a meglevő bajok orvoslására alkalmas szereket hozni javaslatba, mint magának a visszásságnak létét kimutatni. Nézetünk szerint első sorban az ellenőrző hospitálásokat kellene reformálni, hogy ennek folytán azután az instrukтив látogatásokat kedveltethessük meg. Elismerjük, hogy az alább felsoroltakban mi sem látunk valami csodaerejű panaceát; egy oly intéz-

* Minden naivsága mellett sem felesleges passzus.

mény reformálása, melynek értéke annyira összefügg az *egyéniség* értékével, mint az ellenőrző hospitálás, eladdig nem kecsegtethet nagyobb eredménnyel, üdvösb hatással, míg az intéző körök az iskolai vezetők kiszemelésében nem járnak el a legóvatosabb akribiával. Tudjuk, hogy ez nagy követelmény; mert itt a tanítói munkaképesség, a pædagogiai műveltség nem lehet az egyedül döntő szempont, sőt véleményünk szerint sokkal alkalmasabb egy tanintézet vezetésére olyan egyén, a ki az emberrel bánni-tudás nagy művészetében jártas, még ha nem is olvasta el A-tól X-ig a Schmie-d-féle neveléstani kolosszust, mint az olyan ember, a ki pontosan meg tudja mondani, hogy hány ablaka van a Franckeféle intézeteknek, vagy mennyit fordítanak Kamcsatkában évenként a közoktatásügyre, de a ki méltóságán alulinak tartja emberismereteit a tanárok természetének tanulmányozása által gyarapítani s az annyira szükséges prudenciára szert tenni.

Mindenekelőtt szükségesnek tartjuk, hogy az ellenőrző látogatások nem sablonszerűleg, hanem a *mutakozó szükséghez képest* történjenek. Kérdezzük, milyen értelme van annak az eljárásnak, ha az igazgató ép annyiszor látogatja annak a tanárnak előadásait, ki egy és ugyanazt a tárgyat 10—15 éve tanítja, mint azért, ki első ízben adja azt elő? Természetesen, meg kell lennie, mert a Rendtartás rendeli, hogy *minden egyes* tanárt minél több ízben meglátogasson. Ez tiszta sablonszerűség, melynek sehogysem lehet üdvös hatása. Általában elmondhatni, hogy sokkal célravezetőbb lenne, ha a hospitálások számát az igazgatók belátására bíznák; elvégre is az ő dolga kiismerni a maga embereit, mindegyiknek jó oldalait és fogyatkozásait. A mely tanárban megbízhatóságot és buzgóságot észlel; azt egyszerűen mellőzhetné, a miben oly hallgatóg elismerés nyilatkoznék, mely csak serkentőleg hatna az elismerésekben amugysem dúsuló tanárra. Ismételjük: ezt csakis a kipróbált tanerőkkel szemben lehetne kockáztatni. Nem hisszük, hogy ilyen tanár visszaélne az igazgató bizalmával; sőt állítani merjük, hogy az igazgató és tanár közti bizalmatlanság gyökere éppen a sablonszerű ellenőrző hospitálásokban keresendő. Azzal, hogy valakit argusszemmel kísé-
rünk, aligha növeljük irántunk való bizalmát.*

Igazi szükség van az igazgatói látogatásokra természetszerint a kezdő tanároknál, kivált a próbaéveseknél. Ez fontos marad mindenkor és kétszeresen fontos mindaddig, míg tanárképzésünk gyakorlati oldaláról az állam nem gondoskodik. Igaza van Kardosnak, hogy maguknak a próbaéveseknek gyakorlati kiképzése is majdnem egy egész embert lefoglal.* Itt mutatkozik legfényesebben az igazgató rátermett-

* «Pædagogus igazgatók.» (Tan. egy. Közlöny XXV. évf. 5. sz. 422. l.).

** T. dolgozótársunk e szavaiból az tűnik ki, hogy ő a hospitálást mégis csak *szükséges rossznak* tekinti. A felfogásában nem osztozhatunk. A szerk.

sége. Igen fontosak az első benyomások, melyeket a fiatal tanár nyer. Azt a lelkesedést, mely akkor még a kezdő tanárt áthatja, ápolni kellene, de nem elnyomni. Éreztetni kell a kezdővel, hogy nem rideg ellenőr hajhászsa didaktikai botlásait, hanem jóakaró figyelmeztető, tanácsadó kíséri figyelemmel szárnypróbálgatásait. S akkor nem is fog a próbaéves megütközni a gyakoribb látogatásokon, sőt hálás is lesz érte. És az ilyen igazgató, a ki eme legszebb hivatását így fogja fel, valóban érdemes is, hogy emlékét a tanár mindvégig megőrizze, de érdemes lesz a nemzet elismerésére is, hogy a tanügynek hasznos munkásokat, ügybuzgó harcosokat nevelt.

Az észszerűen beosztott látogatások azonban csak akkor lesznek igazi előmozdítói a tanügynek, ha a szerzett tapasztalatok értékesítésének módja magán fogja viselni a tapintat jellegét. Tapasztalathoz mondhatjuk, hogy a *jóakaró*, objektív figyelmeztetés, a dolognak interduos megbeszélése a legbiztosabb hatással szokott lenni.* Legyen az igazgató olyan, mint a gyóntató atya, a ki nem fecsegi ki a bűnököt; de valamint ez a leggyakrabban tapasztalt bűnök ellen fel-felszólal a szószéken: úgy az igazgató is tegye okvetetlenül megbeszélés tárgyává a gyakrabban észlelt fogyatkozásokat s ilyen *általános* fejtegetéseket azután — ha úgy tetszik — belevétethet a jegyzőkönyvbe is, noha nézetünk szerint jegyzőkönyvi reprodukcióra legfőlebb valamely eredeti felfogásra valló és gyakorlatilag is értékesnek ígérkező nézet érdemes. A fősúly mindenesetre a szóbeli diskusszióra fektetendő.

Azonban, hogy *igazi* diskusszió fejlődhessék, szükséges, hogy lehetőleg az egész tanári kar vegyen benne részt. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha maguk a tanárok is anyagot szolgáltatnak az általános vitához. Ebben rejlik a *instruktív* hospitálások egyik jelentősége.

Itt ismét a kezdő tanár jönne első sorban tekintetbe, a mint fentebb kifejtettük; de hasznát vehetné minden tanár, kivált ha valamely tárgyat első ízben tanít. Ilyenkor a hozzá legközelebb álló tanszak látogatása igen hasznos utbaigazítást nyújtana neki. De a látogatások kiterjedhetnének heterogen órákra is; ily módon minden tanár megismerkednék a koncentráció egyes szálaival, a melyekhez aztán a maga tárgyát úgy csatolhatja, hogy a központosítás minden ízében kifogástalan legyen. Nem szükséges elősorolnunk a kölcsönös hospitálások egyéb hasznát és előnyeit; minő pl. a testületi szellem megerősödése, a közöség tudatának megszilárdítása stb. Erre nézve érdemes elolvasni Ferenc-

* Megjegyezzük, hogy javaslatainkat *tényleges* viszonyainkra való tekintettel hoztuk fel, melyekkel egyelőre — s talán még hosszú időre — számolnunk kell. A *tanárjelöltek rendszeres* gyakorlati kiképzetésénél sok tekintetben módosulna az eljárás.

czy Alajos fent érintett cikkét, mely bár nem hoz pozitív javaslatot, de a belőle kisugárzó ügyszeretet miatt rokonszenvesen érinti az embert.

Az instrukturív hospitálásokat oly fontosaknak tartjuk, hogy attól sem idegenkednénk, ha azokat *szabályrendeléstül* is szabályoznák. Hiszen a Rendtartás amúgyis kötelességévé teszi az osztályfőeknek; hogy osztályaikat meglátogassák; de ez csak egyoldalú intézkedés, a mely majdnem csak arra való, hogy a nem-osztályfők magokat mindenemű látogatás alól felmentve érezzék. Ha az immár mutatkozó tanárhány nem aggasztana, nem haboznánk javasolni, hogy csekélyebb heti óraszám mellett a tanárok heti 1—2 órai hospitálásra köteleztessenek, a mi formális óraszámra menne, mely a hospitáló figyelmét csak olyan mértékben lekötne, mintha tanórát tartana. Ez a *kölcsönös ellenőrző* rendszer (mert tényleg az volna) talán nem volna egészen kivihetetlen és hatására nézve felülmulná az igazgatói látogatásokat. Mert a szeretett kartárs jelenléte igen serkentőleg hat; hozzájárulna bizonyos üdvös törekvés, kimutatni saját buzgóságát, rátermettségét. Ily módon közös munkává válnék az, a mi most nagyobbára csak szétforgácsolt, mondhatni: központtól futó kapkodás. — Az ily uton szerzett tapasztalatok ad hominem barátságos megbeszélés alakjában, majd rendes konferencián a szakszerű vitában volnának értékesíthetők. Ez sok félreértésnek elejét venné, melyek a mostani viszonyok szerint majdnem elkerülhetetlenek. A tanárok, bár mindennap látják egymást, mégsem ismerik egymást. Mert más dolog valakit pongyolában ismerni, más, teljes ornatásban. A hospitálások javasoltunk módja azonfelül a leghatásosabb eszköz volna egy emberi gyöngeség leküzdésére, mely gyöngeség nem létezése esetén sokat nem irtunk volna meg e sorokban úgy, a mint megirtuk. E gyöngeség az — érzékenység. Nem tagadjuk, hogy talán túlságosan is számbavettük az érzékenységet; ha ez *mindig* a felületesség, üresfejűség kriteriuma volna, bizony nem lett volna érdemes csak egyetlen tollvonással is a fennálló hospitálási gyakorlat megváltoztatását javasolni, és magunkat annak a gyanunak kitenni, mintha egy emberi gyarlóságot legyezgetni, vagy épenséggel annak jogosultságát hirdetni akarnók. De az érzékenység olyan jellemvonás, mely rendkívül közel jár az — *önérzethez*, úgy, hogy gyakran nem is tudjuk megítélni, hogy hol végződik az egyik és kezdődik a másik. S ha gyarlóság is az érzékenység, ha minden tanár érzékeny volna is s egy sem önérzetes (a mit még a legczopfosabb bürokrata is tagadni fog): mégsem volna szabad figyelmen kívül hagyni e körülményt, vagy épen represszáliákhoz nyulni ott, hol bölcs megalkuvás hasonlíthatatlanul biztosabb eredményt ígér. Minden törvény és rendszabály az embernek szól s azért számolnia is kell az emberi természet mindennemű sajátosságaival; ettől függ egész hatályossága és életrevalósága.

Egy idő óta az a divat járja, hogy minden középiskolai kérdést kapcsolatba hoznak az *egységes* középiskolával, mert így a tárgy aktualitása rögtön emelkedik. Jelen kérdésünknel bizvást ellehetünk ezen deus ex machina nélkül; a tárgyat magát is annyira fontosnak tartjuk, hogy bátran eltekinthetünk mindennemű mesterséges vonatkoztatástól. Ha igaz, a mit br. Eötvös Loránd a februáriusi értekezleten mondott, hogy az első dolog a «jó tanár», akkor mindenkép rosszalunk kell az olyan irányt, mely a tanárokból lelketlen és kedvetlen falanszter-munkásokot nevel.

WEBER ISTVÁN.

NÉPOKTATÁSUNK ÁLLAPOTA A FORRADALOM UTÁN.

(1849—1860.)

A forradalmak és szabadságharcok leverése után egész Európában a reactió ulti diadalát. Hazánkban a kifolyt vérözön után az absolutismus ütötte fel tanyáját, s a nemzet jogát, alkotmányát eltiporta. Oktatásügyünk történetében e reactió kezdődését az 1849 október hó 9-én kibocsájtott s minden felekezetre kötelező «*Grundsätze für die provisorische Organisation des Unterrichtswesens in dem Kronlande Ungarn*» jelöli. Az «osztrák összbirodalom» közoktatásügyi minisztere e 14 §-ból álló rendeletében adja elő azokat az elveket, melyek szerint a magyar iskolákat kormányozni kell.

E rendelet szerint a nevelés és oktatás felett az állam gyakorolja a főfelügyeletet. Efelügyelet kiterjesztetik az iskolákra, nevelő intézetekre, sőt még a házi oktatásra is, s az államnak ha kényszer által is, de oda kell működni, hogy minden gyermek részesüljön legalább annyi és olyan tanításban, a milyent és a mennyit a népiskola nyújt. (1. §.)

Az összes oktatási intézetek kétfélék: *nyilvánosak és magánosak.*

A nyilvános tanintézeteket felállíthatja az állam, az egyházak, községek és magánosak. Bárki állítsa fel, mindenféle intézetnek olyan berendezésének kell lenni, mint az e nemű állami intézeteknek. Az állam által fentartott intézetek nyilvánosak. A mások által fentartott iskolák vezetői kérhetik a nyilvánossági jogot az államtól. — A magánintézetek növendékei a nyilvános tanintézetekben vizsgálatot tehetnek, s itt államérvényes bizonyítványt nyerhetnek. (2. §.)

A magániskolák felállítása s organizatiója független az államtól. Javításukat az által lehet elérni, hogy az állami iskolák nekik mintaképen szolgálnak. A magániskolák felállításuk előtt az állami hatóság-